

طراحی مدل مفهومی نظام علمی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)

تاریخ دریافت: ۸۸/۱۱/۰۳

تاریخ پذیرش: ۸۹/۰۱/۲۰

هادی خان محمدی*

مصباح الهدی باقری**

چکیده

توسعه و رشد علمی یکی از شاخص‌های بسیار حیاتی برای هر کشور توسعه یافته یا در حال توسعه محسوب می‌شود. طبق فرمایشات مقام معظم رهبری (دام‌ظله‌العالی) اهمیت این موضوع تا جایی است که سلطه فرهنگی هر کشوری توسط اقتدار اقتصادی حاصل می‌شود و آن نیز ناشی از اقتدار علمی است. همچنین، دین مبین اسلام توصیه‌های زیادی در حوزه علم‌آموزی، تعلیم و زندگی عالمانه ارائه می‌کند و علم‌آموزی را موجب استحکام پایه‌های دینی و حافظ دین می‌داند که سبب می‌شود فرد عالم از هرگونه لغزشی محفوظ بماند؛ از طرف دیگر، تحصیل علم چنان اهمیت دارد که برای حفظ هویت، موجودیت، اسلامیت و استقلال کشور همراه با تضمین آینده مطلوب و منتظر، علم‌محوری و علم‌آموزی بهترین راهکار بوده و موتور محرکه پیشرفت در تمام زمینه‌هاست. از نگاه دیگر، پیشرفت علمی قابلیت وصول به آرمان‌های والا، ارزش‌های حقیقی و فضائل انسانی را داراست و به وسیله آن است که یک ملت می‌تواند در دنیای معاصر اثرگذار باشد و یا در مبادلات علمی دنیا نقش مفیدی ایفا نماید؛ بنابراین، علم‌محوری و تحصیل آن، علاوه بر آنکه یک کشور را به استقلال، عدم وابستگی و نفی سلطه صاحبان قدرت و ثروت می‌رساند، می‌تواند موجب عزت و مایه حیات و طراوت یک جامعه باشد. بدین منظور، در این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال هستیم که نظام علمی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) چیست و دارای چه مؤلفه‌ها، ارکان و روابطی است؟ بدین منظور، با استفاده از استراتژی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد و تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده حاصل از مصاحبه و مستندات، دو مدل مفهومی نظام علمی استخراج شده است.

واژگان کلیدی

علم، مرجعیت علمی، نظام علمی، پیشرفت علمی، رویکرد سیستمی، اقتدار، عزت

* دانشجوی دکتری تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، دانشگاه علامه طباطبایی (ره) (نویسنده مسئول)

h.khanmohammady@gmail.com

mesbah@yahoo.com

** استادیار دانشکده مدیریت دانشگاه امام صادق (ع)

مقدمه

امروزه اهمیت این مطلب بسیار آشکار است که پایه و موتور محرکه یک جامعه و ملت و رسیدن آن جامعه به نقطه اقتدار و پیشرفت، پویایی نظام علمی است. پویایی نظام علمی، موجبات پویایی و رشد سایر نظام‌های کشور از جمله نظام اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را شامل می‌شود و پویایی نظام‌ها در یک شبکه تعاملی با یکدیگر، جامعه و حکومتی را به نقطه اقتدار، قدرت و عزت منطقه‌ای و بین‌المللی خواهد رسانید. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در طول دوران تصدی مسئولیت در نظام جمهوری اسلامی ایران، خاصه در دوره مقام معظم رهبری، بارها بر اهمیت علم، علم‌آموزی، تولید علم، تکریم علم و... تأکید فرموده و آن را محور و نطفه بنیادین توسعه اندیشه‌های فرهنگی به‌مثابه یکی از مأموریت‌های کلان نظام و تبعات آن در دنیای معاصر دانسته‌اند.

از طرف دیگر، پیشرفت در نظام علمی هنگامی حاصل می‌گردد که تمامی ارگان‌های علمی کشور، نسبت به شناخت بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه علم مصمم بوده و آن را به‌طور دقیق تفسیر و اقدام نمایند. در این پژوهش سعی شده است که نظام علمی مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، طراحی و مورد مذاکره قرار گرفته و ارکان و مؤلفه‌های آن به‌صورت مدلی مفهومی تبیین شود. بدین منظور، جامعه آماری این پژوهش کلیه بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بیست سال گذشته با اқشار نظام علمی اعم از دانشجو، استاد، معلم و غیره بوده و داده‌های استخراج‌شده با استراتژی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد در جهت تبیین مدل مفهومی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

در ادامه ابتدا تعریفی از علم، علم نافع و جایگاه علم از نگاه اسلام و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ارائه شده و سپس، مدل مفهومی زنجیره‌ای و سیستمی نظام علمی به‌عنوان یافته‌های پژوهش تبیین می‌گردد.

۱. کلیات علم: ماهیت، علم نافع و جایگاه آن

۱-۱. ماهیت علم

در تبیین ماهیت علم باید دو مقام ثبوت و اثبات بررسی گردد؛ بنابراین، فلسفه علم باید به‌عنوان یک بحث فلسفی، اولاً و بالذات به علم در مقام ثبوت پردازد؛ یعنی اینکه حقیقت علم چیست، نه اینکه «آنچه به نام علم در جامعه وجود دارد»، چیست، اما فلسفه علم کنونی به‌حق یک معرفت درجه دوم است؛ یعنی پس از تحقق درباره علم تحقیق شده به بحث و بررسی می‌پردازد و بدیهی است که نتایج آن، نتایج واقعاً فلسفی و عقلی و قابل تسری به تمام علوم نیست بلکه در بهترین حالت، یک دسته نتایج استقرایی است و برای همین است که این تکرر و تنوع دیدگاه‌ها در «فلسفه علم» را مشاهده می‌کنیم (سوزنچی، ۱۳۸۷، ص ۱۴۷).

ثانیاً علم در مقام ثبوت، کشف واقع است و به تعبیر علامه طباطبایی (ره) کاشفیت، خاصیت ذاتی علم است و انکار کاشفیت برای علم، مستلزم شکاکیت و نفی معرفت است. اما در خصوص مقام اثبات باید گفت: «علم می‌کوشد تا کشف واقع باشد»؛ یعنی اولاً لزوماً کشف واقع نیست و ممکن است خطا برود و ثانیاً تنها غایت علم به‌عنوان یک «رشته» - نه فقط به عنوان یک سلسله گزاره‌های پراکنده فقط کشف واقع نیست بلکه رفع نیازهای بشری نیز هست. به تعبیر دیگر، علم در مقام اثبات هم خصلت معرفتی دارد و هم خصلت عملی؛ یعنی در صدد است واقعیت‌هایی را کشف کند که نیازها از نیازهای انسان (مادی و معنوی) را رفع نماید. نکته دیگری که درباره ماهیت علم حائز اهمیت است، این است که علم در مقام ثبوت و حتی در مقام اثبات، اولاً و بالذات بر حسب روش، حیثه‌بندی نمی‌شود ولو که ثانیاً و بالعرض بشود. لذا یکی از خطاهای مهم در تاریخ علم جدید، تأکید افراطی بر روش تجربی به عنوان مرز علم و غیرعلم بود (سوزنچی، ۱۳۸۷، ص ۱۴۹) که توسط کانت ترویج و توسعه پیدا کرد؛ بنابراین، بیشتر تعاریفی که از علم ارائه شده، بر مبنای روش تجربی انجام گرفته شده است. برای مثال داریم:

- علم نوعی شناخت عینی در قلمرو واقعیت‌های محسوس و ملموس است؛ علم، فرضیه‌هایی برای توصیف پدیده‌های طبیعی است که با روش منظم و تعریف‌شده، اثبات شده‌اند (رودی، ۱۳۸۷، ص ۴۶).

- علم شاخه‌ای از معرفت است که مشاهده و تجربه نظام‌مند را در بر می‌گیرد؛ علم، یافته‌های حاصل از آزمون تجربی است (رودی، ۱۳۸۷، ص ۴۶).

- علم شناختی درباره یک مسئله بر پایه تعقل و تفکر عمیق بر اساس روش‌های قیاسی یا تجربی در یک مجموعه از روابط علت و معلول است که به‌طور نظام‌مند و به‌هم‌پیوسته بر اساس ضوابط قابل قبول برای دانشمندان به‌طور ذهنی ارائه می‌شود (رفیع‌پور، ۱۳۸۱، ص ۲۰).

اما بنا بر آموزه‌های دینی این تعریف از علم ناقص و گمراه‌کننده است؛ زیرا تنها ابزار رسیدن به شناخت (علم)، تجربه و آزمایش و یا به‌اصطلاح روش تجربی نیست و علم، یعنی مطلق آگاهی و فهم شامل انواع معرفت حضوری، حصولی که می‌تواند منابع آن عقل، تجربه و وحی باشد.

در مجموع، می‌توان گفت که علم در مقام ثبوت است که در حقیقت، علم است و تمام اوصاف فلسفی علم به معنای دقیق کلمه بر آن صدق می‌کند، اما علم در مقام اثبات ممکن است با امور دیگری که در ماهیت، از سنخ علم نیستند (مثل گرایش‌ها، تعلقات، جهل‌ها و...) آمیخته شود و تمام تلاش دانشمندان هر علمی این است که آنچه در مقام اثبات حاصل می‌شود تا حد امکان به علم در مقام ثبوت نزدیک باشد. لذا یک تلاش علمی طولانی ممکن است، تنها مرتبه ناچیزی از حقیقت را مکشوف کند (غلامی، ۱۳۸۴، ص ۳۹).

۲-۱. علم نافع

آنچه در اسلام به عنوان علم مفید مطرح و مورد تأکید است، علمی است که در زندگی کاربرد داشته باشد؛ زیرا علم بدون کاربرد هیچ ارزش و منفعتی ندارد. این همان علمی است که در روایات به آن علم نافع گفته می‌شود. علم نافع علمی است که منجر به تغییر رفتار بشود که شامل رفتار ذهنی یا رفتار گرایشی، احساسی و یا رفتار عملی است

و اگر موجب تغییر رفتار نشود، نافع نیست. در روایتی آمده است که مردم دور شخصی جمع شده بودند، رسول اکرم(ص) فرمودند که این کیست؟ مردم عرض کردند که علامه است و اعلم مردم به انساب عرب و اشعار عرب و وقایع زمان جاهلیت است؛ حضرت فرمودند: «ذلک علم لا یضر من جهله ولا ینفع من علمه»: این علمی است که دانستن آن سودی ندارد و ندانستن آن هم ضرری نمی‌رساند (ابن‌ابی‌جمهور، ص ۷۹).

در برخی از نیایش‌های رسول اکرم(ص) و سخنان امیرالمؤمنین(ع) تعبیر علم نافع و علم غیرنافع دیده می‌شود؛ نظیر: «أعوذ بک من علم لا ینفع»، پروردگارا از دانشی که سودی ندارد، به تو پناه می‌برم، «لا خیر فی علم لا ینفع»، در علمی که سودمند نباشد، خیری نیست (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱)، «وقفوا أسمعهم علی العلم النافع لهم»، پارسایان گوش جان خود را به دانشی که برایشان سودمند است، سپرده‌اند» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۹۳)، «ربّ عالم قد قتلته جهله وعلمه معه لا ینفعه»؛ چه بسا عالمی که کشته جهل خویش است و علمی که با اوست، برای وی سودمند نیست (نهج‌البلاغه، کلمات قصار، شماره ۱۰۳).

معیار تشخیص علم نافع از علم غیرنافع در کلمات نورانی حضرت علی(ع) چنین بیان شده است: «العلم علمان: مطبوع و مسموع، ولا ینفع المسموع إذا لم یکن المطبوع» (نهج‌البلاغه، کلمات قصار، شماره ۳۳۸). علم مطبوع همان علم فطری به فجور و تقوی است؛ علمی که همزاد انسان است و آدمی با سرمایه این دانش به جهان قدم نهاده است و همسفر ابدی او خواهد بود؛ لذا از آن به «علم میزبان» تعبیر می‌شود: »

* «و قسم به نفس ناطقه انسان و آن که او را نیکو به حد

کمال رسانید. و به او شر و خیر را الهام کرد» (شمس: ۷-۸).

علم مسموع همان علم فکری است که انسان در بدو تولد بدون آن است و سالیانی در حوزه یا دانشگاه از کتاب و کتیبه آن را کسب می‌کند. »

«...»؛ «و خدا شما را از بطن مادران بیرون آورد، درحالی‌که

هیچ نمی‌دانستید» (نحل: ۷۸) و در هنگام رحلت از دنیا یا پیش از آن، آموخته‌های اکتسابی خود را به دست نسیان می‌سپارد: «...»

...»؛ «و برخی از شما به سن پیری رسد تا آنجاکه از دانش و علم هیچ نفهمد» (حج: ۵)، لذا از آن به عنوان «علم میهمان» یاد می‌شود. طبق بیان حضرت علی (ع) علم فطری، علم نافع است و نیز هر دانش کسبی که به علم فطری بازگردد و با آن هماهنگ باشد و زمینه شکوفایی آن را فراهم کند، علم نافع خواهد بود و گرنه سودی نخواهد داشت. علم نافع دانشی خواهد بود که عین عمل باشد یا دست‌کم به عمل بنشیند تا انسان در پرتو آن راه کمال را ببیند و با پیمودن آن به هدف نایل گردد و چون اثر علم آن است که امام عمل باشد، و این اثر تنها بر علم نافع مترتب است، لذا علم غیرنافع «جهل» شمرده شده است؛ زیرا مهم‌ترین ثمر علم را که امامت عمل است، فاقد می‌باشد. نکته دیگر این است که علم غیرنافع، علاوه بر آنکه برای شخص عالم، سودمند نیست، به حال دیگران نیز نفعی نداشته بلکه برای جاهلان زیانبار نیز هست؛ زیرا سبب می‌شود آن‌ها از تعلم امتناع ورزند. در این باره در کلام حضرت علی (ع) چنین آمده است:

«انما زهد الناس فی طلب العلم کثرة ما یرون من قلة من عمل بما علم»؛ یعنی تنها چیزی که مردم را نسبت به فراگیری علم بی‌رغبت کرده است، این است که بسیار می‌بینند که عالم عامل و کسی که به آنچه می‌داند، عمل نماید، اندک است (محمد آمدی، ۱۳۸۴). لذا حضرت امیر (ع) فرمودند: در علم غیرنافع هیچ خیری نیست (نه برای خود عالم و نه برای دیگران): «لا خیر فی علم لا ینفع» (نهج البلاغه، نامه ۳۱).
مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز با درایت حکیمانه خود و با در نظر گرفتن اهمیت علم نافع و نقش آن در توسعه و پیشرفت کشور در این زمینه می‌فرمایند: «علم مجرد و به تنهایی هم کافی نیست؛ علم را باید وصل کنیم به فناوری، فناوری را باید وصل کنیم به صنعت، و صنعت را باید وصل کنیم به توسعه کشور. صنعتی که مایه توسعه و پیشرفت کشور نباشد، برای ما مفید نیست؛ وظیفه دانشگاه‌ها سنگین است؛ وظیفه آموزش و پرورش سنگین است؛ وظیفه مراکز تحقیقاتی و مراکز پژوهشی سنگین است» (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در صحن جامع رضوی، ۱۳۸۵/۱/۱). بنابراین، به اختصار می‌توان گفت علم نافع، علمی است که به منصفه ظهور، عمل و کاربرد برسد.

۳-۱. جایگاه علم

۱-۳-۱. جایگاه علم از نگاه اسلام

علم و دانش در اسلام مورد تأکید زیادی قرار گرفته است، به طوری که انسان از طریق علم و معرفت است که می‌تواند در راستای کمال الهی قدم بردارد و عالمی را که از علم او مردم بهره‌مند می‌شوند، افضل از هزار عابد می‌داند (مهدوی، ۱۳۸۷، ص ۶۸). در قرآن کریم آیات مختلفی در خصوص اهمیت و ارزش علم بیان شده است که در ادامه به چند نمونه اشاره می‌شود:

الف. «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَئِكَ الْأَكْبَابِ»؛ «بگو آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند، یکسان‌اند؟ تنها خردمندان متذکر می‌شوند» (زمر: ۹).

ب. «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ»؛ «و کسی است که در میان جمعیت درس نخوانده، رسولی از میان خودشان برانگیخت که آیاتش را بر آنها می‌خواند و آنها را تزکیه می‌کند و به آنان کتاب (قرآن) و حکمت می‌آموزد، هر چند پیش از آن در گمراهی، آشکار بودند» (جمعه: ۲).

ج. «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ»؛ «حقیقت چنین است که در میان بندگان خدا، تنها دانشمندان از او می‌ترسند» (فاطر: ۲۸).

د. «يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ»؛ «خداوند کسانی را که ایمان آوردند و کسانی را که علم به آنها داده شده، درجات عظیمی می‌بخشد» (مجادله: ۱۱).

در روایات نیز احادیث بسیار زیادی در باب اهمیت علم داریم که در اینجا نیز نمونه‌هایی بیان می‌شود:

پیغمبر اکرم (ص) فرمود: «فراگرفتن علم بر هر مسلمان واجب است» (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۱، ص ۳۰)؛ «چرا که) دانش مایه حیات اسلام و تکیه‌گاه دین است» (ری‌شهری، ۱۳۷۹، ص ۳۹۳۵). همچنین، در حدیث دیگری ایشان در اهمیت عالم فرمودند: «عالم، هفتاد درجه بر عابد برتری دارد که فاصله هر درجه از دیگری به

اندازه‌ای است که یک اسب هفتاد سال بدود. علت این برتری آن است که شیطان در میان مردم بدعتی می‌گذارد و دانشمند به آن پی می‌برد و مردم را از آن نهی می‌کند، اما عابد سرگرم عبادت خود است و به بدعت نه توجهی دارد و نه آن را می‌شناسد» (ری شهری، ۱۳۷۹، ص ۳۹۳۵). امام صادق (ع) نیز در مورد فراگرفتن علم فرمودند: «اگر مردم می‌دانستند که علم چه فوایدی دارد، هر آینه در جستجوی آن برمی‌آمدند، گرچه در راه آن خون بریزند و در ژرفای دریاها فرو روند» (ری شهری، ۱۳۷۹، ص ۳۹۴۷).

امیرالمؤمنین (ع) در نهج البلاغه حکمت ۴۵۷ فرمودند: «دو حریص‌اند که هرگز سیر نمی‌شوند: جوینده دانش و جوینده دنیا». و فرمودند: «در فراگیری علم بکوشید که فراگرفتنش حسنه است و مذاکره آن تسبیح و بحث در آن جهاد و آموختن آن به دیگران صدقه است. علم در هنگام وحشت انیس و در تنهایی یار و همدم و بر دشمنان سلاح و برای دوستان زینت است. علم کسانی که را به مقام پیشوایی و رهبری می‌رساند که سودشان به مردم رسد و بدین صورت، مردم از آن‌ها پیروی کنند و عمل آنان الگوی عمل مردم بوده، بینش انسان‌های بصیر را فزونی دهند و ناتوانان را توان بخشند. به وسیله دانش، خدا را بندگی کنند و او را بشناسند و به یکتائیش اعتراف نمایند و به برکت دانش خانواده‌ها به هم پیوندند و به حلال و حرام خویش آگاه شوند».

در حدیث دیگر نیز از پیامبر اکرم (ص) نقل شده است که: «همه اشیاء، حتی ماهیان دریا و حشرات و خزندگان روی زمین و درندگان و چرندگان صحرا برای جوینده دانش، آمرزش می‌طلبند» (ری شهری، ۱۳۷۹، ص ۳۹۵۵). البته فراگیری علم باید برای خدا باشد. به همین منظور، پیامبر اسلام (ص) فرمودند: «هرکه دانش را برای خدا بیاموزد، به هیچ بابی از آن نمی‌رسد مگر آنکه بیش از پیش خود را حقیرتر ببیند، با مردم افتاده‌تر شود، ترسش از خدا بیشتر شود و در دین خدا کوشاتر گردد. چنین کسی از علم بهره‌مند می‌گردد. پس باید آن را بیاموزد. اما کسی که دانش را برای دنیا و منزلت یافتن نزد مردم و موقعیت یافتن نزد سلطان و حاکم فراگیرد، به هیچ بابی از آن نرسد مگر اینکه خود بزرگ‌بین‌تر شود و بر مردم بیشتر بزرگی فروشد و از خدا بیشتر غافل شود و از دین بیشتر فاصله گیرد. چنین کسی از دانش سود نمی‌برد؛ بنابراین، باید

(از تحصیل دانش) خودداری ورزد و بر خود حجت و پشیمانی و رسوایی در روز قیامت فراهم نیاورد» (ری شهری، ۱۳۷۹، ص ۳۹۶۷).

در حدیث دیگری، پیامبر اسلام (ص) فرمودند: کسی که در دانش پیشرفت داشته باشد، ولی از دنیا بی‌رغبت نگردد، چنین کسی از خدا دور است. و فرمودند: دو گروه از امت من اگر صالح بودند، امت نیز صالح خواهد بود و اگر فاسد بودند، امت نیز تباه گردند: دانشمندان دینی و زمامداران (قدسی، ۱۳۸۵، صص ۲۴۳-۲۴۶).

۱-۳-۲. ارزش و اهمیت علم از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

رهبر معظم انقلاب «علم» را از ابعاد مختلف و گوناگونی بررسی و تحلیل کرده‌اند. در باب ارزش حقیقی علم نکات بسیاری مبتنی بر اندیشه ایشان استخراج می‌شود. ایشان در این مورد می‌فرمایند:

«علم با ارزش است و از جمله عواملی که ارزش علم را بیشتر می‌کند، این است که علم با غایت و هدف مشخصی که طبق نیازها تنظیم شده است، به طرف پیشرفت و توسعه سیر می‌کند. همان دستگاه فکری می‌تواند مجموعه‌های مولد علم، استفاده بهینه از شخص عالم، کلاس و مرکزی را که عالم در آنجا می‌تواند به فعالیت پردازد، تنظیم کند و از همه این‌ها استفاده بهینه نماید. این‌ها کارهای لازمی است و باید حتماً دنبال شود» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید دانشگاه شهید بهشتی، ۸۲/۲/۲۲).

ایشان در جای دیگر اشاره می‌کنند که در اسلام دین نه تنها با علم ضدیت ندارد بلکه دین بهترین مشوق است:

«در اسلام ضدیت دین با علم، ضدیت دین با عقل، اصلاً معنا ندارد. در اسلام یکی از منابع حجت برای یافتن اصول فروع دینی، عقل است... اگر شما به کتب احادیث ما نگاه کنید، مثل کتاب «کافی» که هزار سال پیش نوشته شده، اولین فصل آن، «کتاب العقل والجهل» است که اصلاً فصلی است در باب عقل و ارزش و اهمیت آن، اهمیت دانایی. خردمندی» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نخبگان دانشجو، ۸۳/۷/۵).

«در جهان بینی ما، علم از دل دین می جوشد و بهترین مشوق علم، دین است. نمونه اش را شما در تاریخ نگاه کنید، ببینید حرکت علمی در قرون اولیه اسلام بر اثر تشویق اسلام آنچنان اوج گرفت که تا آن روز در دنیا بی سابقه بود و علم و دین با هم آمیخته و ممزوج بود و دانش و تحقیق و فن در حد خود پیشرفت کرد» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید دانشگاه، ۸۳/۹/۲۶).

در اندیشه ایشان تحصیل علم به تنهایی کافی نیست بلکه علم باید با اخلاق و ایمان همراه شود (رک. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نخبگان جوان، ۸۵/۶/۲۵)، تا انسان را به انحراف نکشاند اما در غرب علم وسیله ای برای ظلم، انحراف اخلاقی، گسترش فرهنگ های گمراه کننده و هلاک کننده شده است (معینی، ۱۳۸۷، ص ۱۲۷). طبق بررسی های جامعی که از بیانات مقام معظم رهبری انجام شده، موارد زیر به عنوان ارزش علم از نگاه ایشان احصاء شده است:

- حافظ دین است؛
- همراه ایمان و جهاد و اراده مستحکم منجر به پرورش نیروی اثربخش و کارآمد می گردد؛
- شرافت ذاتی دارد؛
- وسیله رفاه زندگی است؛
- تأکید اسلام به علم آموزی، تعلیم دادن علم و زندگی عالمانه است.
- ثروت ملی است؛
- علم وسیله توانایی است؛
- نفس علم با ارزش است؛
- علم آموزی فرصتی الهی است.

در بعد دیگر، بیانات مقام معظم رهبری ناظر به ضرورت و اهمیت تحصیل علم، فعالیت و کار علمی است. ایشان بر این باورند که دنیای غرب مجهز به سلاح علم است و از سلاح علم، برای غلبه در میدان های سیاست، اقتصاد و فرهنگ استفاده می کند. بنابراین، باید به سلاح علم مجهز شد. همچنین رهبر معظم و فرزانه انقلاب

معتقدند که این ملت باید همین راه استقلال و عزت و عدم وابستگی را که در آن وارد شده، ادامه بدهد، و این امکان ندارد مگر با عالم شدن این ملت. و همچنین می‌فرمایند: «اعتقاد این است که امروز یکی از دو، سه کار اصلی و اساسی ما برای حفظ هویتمان، موجودیتمان، استقلالمان و آینده‌مان، مسئله تحقیق علمی است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با استادان دانشگاه‌های استان خراسان در دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۲/۲۵).

انتظارات رهبری از دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی این است که به علم اهمیت بدهند. دانشگاه‌های کشور، بستر علمی آن کشور است. لذا باید ارتباط علمی خود را با دنیا حفظ کند و به تبادل علمی بپردازد. دانشگاه باید در این زمینه برنامه‌ریزی‌های لازم را انجام داده و امکانات لازم را در اختیار محققان قرار دهد. توصیه رهبری به اساتید آن است که به‌منظور پیشرفت علم، همت خود را به کار گیرند. نخستین گام، در این راه این است که «شجاعت علمی» خود را در همه زمینه‌ها از جمله علوم انسانی، علوم تجربی، فناوری و علوم پایه حفظ کنند و اولویت و شروع آن با علوم پایه باشد. سپس، نظریه بدهند و تولید، اختراع و ابداع را در دستور کار خود قرار دهند. ایشان تأکید دارند که اهل تحقیق باید در این راه از هرگونه تقید و پیروی کورکورانه خودداری کنند. رهبری سابقه درخشان ایران اسلامی را مؤید این می‌دانند که ایرانی از هوش و استعداد بالایی برخوردار است و می‌تواند در مسیر تولید علم گام بردارد. اما ایران با گذشته سراسر افتخارش، به‌سبب تنبلی‌ها و سوءسیاست‌ها، به مدت دو قرن از کاروان علمی عقب ماند و همین عاملی شد تا غرب از ایران پیشی گیرد و به پیشرفت‌های چشمگیری دست یافت (معینی، ۱۳۸۷، ص ۱۲۴).

این عقب‌ماندگی، آسیبی به دنبال داشت که رهبری از این آسیب با عنوان «فقر علمی» یاد می‌کند و رهایی از این فقر علمی را مسئله اساسی ملت ایران می‌داند و معتقدند که آنچه به کشور اقتدار می‌بخشد؛ اهمیت دادن به فعالیت‌های علمی و پیگیری سیاست تولید علم است.

بنابراین، طبق بررسی‌های جامعی که از بیانات مقام معظم رهبری به عمل آمد، ایشان تأکیدات فراوانی را در خصوص اهمیت علم بیان فرمودند که به صورت زیر احصاء گردیده است:

- تحصیل علم مساوی است با اقتدار و قدرت؛
 - علم منجر به پیشرفت کشور می‌شود و پایه‌های فناوری‌های پیشرفته و رشد مادی مرتبط با مسائل زندگی است؛
 - سبب اثرگذاری در بشریت و مبادلات علمی است؛
 - رسیدن به تمدن اسلامی ناشی از حرکت علمی است؛
 - علم مایه عزت و حیات جامعه است؛
 - پیشرفت علمی مقدمه رسیدن به آرمان‌های والا، ارزش‌های حقیقی و فضائل انسانی است؛
 - استقلال، عزت و عدم وابستگی منوط به آن است؛
 - تقابل با دشمن از طریق پیشرفت و اقتدار علمی است؛
 - پایه جهاد، علم‌گرایی است؛
 - علم‌گرایی یکی از شاخصه‌های اصول‌گرایی است؛
 - پایه اصلی پیشرفت و عدالت است؛
 - عدم توجه به آن منجر به عقب‌ماندگی و بداخلاقی و دون و فرودستی است؛
 - همدوش فضائل اخلاقی و احساس تعهد است.
- همچنین مقام معظم رهبری رشد علمی کشور را منوط به برنامه‌ریزی اساسی در فرایند تحصیل می‌دانند و می‌فرمایند:

«یک نکته دیگر که این هم در واقع دنباله همان سخن نقشه جامع است، اینکه رشد علمی کشور یک فرایند است. این فرایند را بایستی تضمین بکنیم؛ یعنی از دبستان، تا بعد از مقاطع عالی دانشگاهی. بعد از مقاطع عالی دانشگاهی، مراکز تحقیقاتی و پیشرفت‌های تحقیقاتی و ارتباط با صنعت و پیشبرد فناوری در کشور و پدید آوردن جهش‌های فناوری در بخش‌های مختلف کشور است که این‌ها به بعد از مقاطع بالای دانشگاهی مربوط

می‌شود» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، مؤسسات آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی، ۸۵/۵/۲۳).

ایشان برای تغییر وضعیت علمی کشور، دو آگاهی را در پیشرفت علمی مؤثر می‌دانند؛ نخست آگاهی به توانایی و استعداد ذاتی، و سپس آگاهی به خودشناسی و دشمن‌شناسی؛ به این معنا که دشمنان امروز ملت ایران، معارض پیشرفت علمی کشور هستند. پس ایران اسلامی باید با آگاهی‌ای که از استعدادهای خود دارد، توطئه‌های دشمن را خنثی کند و خود را به قله‌های رفیع ترقی و پیشرفت علمی برساند (معینی، ۱۳۸۷، ص ۱۲۹).

۴. روش تحقیق

استراتژی پژوهشی این تحقیق، نظریه داده‌بنیاد است. این استراتژی گرایش به تحقیق کیفی دارد که با همکاری گلیسر و استراس رشد و توسعه یافته است. روش‌ها و رویه‌های منظم (سیستماتیک)، محقق را قادر می‌سازد تا نظریه مستقل بسازد؛ نظریه‌ای که با معیارهای علمی همچون معنادار بودن، مطابقت نظریه و مشاهده، قابلیت تعمیم، بازآفرینی، دقت، قاطعیت و اثبات‌پذیری مطابقت نماید، درحالی‌که رویه‌ها چنان طراحی شده‌اند که دقت تحلیلی و قاطعیت را فراهم می‌سازد، خلاقیت نیز عنصر مهمی است. خلاقیت محقق را قادر می‌سازد تا سؤال‌های داده‌ها را مطرح کند و با مقایسه‌هایی، به بصیرت‌هایی درباره پدیده و به تنظیم نظری داده‌ها نایل آید (استراوس، ۱۳۸۷).

این استراتژی پژوهش بر سه عنصر: مفاهیم، مقوله‌ها (طبقه‌ها) و قضیه‌ها یا آنچه از ابتدا «فرضیه‌ها» نامیده می‌شود، استوار است. همچنین، در این پژوهش سه فرآیند مشخص وجود دارد که رویه‌های نمونه‌گیری نوعاً بر اساس آن‌ها انتخاب می‌شوند. این سه فرآیند عبارت‌اند از: کدگذاری باز^۱، کدگذاری محوری^۲ و کدگذاری انتخابی^۳ (الوانی و دیگران، ۱۳۸۶). در ادامه ابعاد مختلف آن را به لحاظ روش‌شناختی بر اساس برخی موارد نیاز پژوهش توضیح داده می‌شود (وزیری، ۱۳۸۷):

جهت‌گیری پژوهش^۴: جهت‌گیری این پژوهش بنیادی است. هدف عمده انجام پژوهش بنیادی ایجاد دانش و درک بهتر پدیده‌ها به گونه‌ای است که بر اساس نتایج تحقیق نظریه‌هایی بنا می‌شود.

فلسفه یا پارادایم^۵ حاکم: این پژوهش از نوع پژوهش‌های تفسیری است و مبانی فلسفی آن پدیدارشناختی است. در پژوهش تفسیری، فرضیه‌ای وجود ندارد و می‌خواهد تنها از طریق سازه‌های اجتماعی نظیر زبان، خودآگاهی و معانی مشترک به واقعیت اجتماعی دست پیدا نماید.

رویکرد پژوهش^۶: رویکرد این پژوهش نیز استقرایی است و می‌خواهد از جزء به کل حرکت نماید و به عبارت دیگر، با رویکرد خلاقانه می‌خواهد مفاهیم را در قالب مقوله‌ها و قضیه‌ها تدوین نماید.

هدف: اهداف این پژوهش، اکتشافی است. هدف پژوهش‌های اکتشافی عبارت‌اند از کشف پدیده‌هایی که چندان قابل درک نبوده‌اند، کشف و شناسایی متغیرهای مهم و ارایه فرضیه‌هایی برای تحقیق بیشتر.

شیوه‌های گردآوری داده‌ها: با توجه به قلمروی موضوعی تحقیق ابزار گردآوری داده مطالبه مستندات است که با جمع‌آوری، بررسی و مطالعه بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) صورت می‌گیرد.

۵. تجزیه و تحلیل داده‌ها

بدین منظور، برای کدگذاری باز، بیانات مقام معظم رهبری با اقشار مختلف از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۸۸ مورد بررسی قرار گرفت که در این میان، حدوداً ۹۵ سخنرانی کلیدی و مهم مبنای پژوهش قرار گرفت. نمونه‌ای از جدول کدگذاری باز در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱-۴. کدگذاری باز و استخراج نکات کلیدی، مفاهیم و مقولات

نشانهگر	نکات کلیدی	مفاهیم	مقوله
PA1	پیشرفت و فناوری، این افزایش تعداد عالم و دانشمند و محقق و پژوهشگر، این‌ها همه به برکت خون شهداست.	* تأثیر جهاد و شهادت * پیشرفت علمی	* سیاست کلی دانشگاه * وظیفه ارکان نظام علمی
PA2	من پیش‌بینی می‌کنم در سال‌های آینده - به برکت این بیداری جوانانه شما و توجه به علم و توجه به آرمان‌ها و احساس مسئولیتی که انسان در نسل جوان مشاهده می‌کند- این شتاب مضاعف خواهد شد.	* آرمان‌گرایی * بیداری علمی	بستر محیط دانشگاه
PA3	یعنی یکی از مسائل مهم در پیش روی شما، حفظ حرکت علمی در دانشگاه‌هاست.	حفظ حرکت علمی	وظیفه محوری دانشجو
PA4	ما حالا همه همتان این است که هرچه بیشتر شعله علم را و تحقیق را توی محیط دانشجویی برافروخته کنیم.	جریان علم و تحقیق	سیاست خرد دانشگاه
PA5	من با اهتمام به دانشجو، اعتنای به دانشجو، شنیدن حرف دانشجو، نوازش کردن دانشجو و کمک کردن به دانشجو صددرصد موافقم	توجه به دانشجویان	تاکتیک دانشگاه
PA6	رابطه بین کشورها در زمینه علم باید رابطه صادرات و واردات باشد؛ یعنی در آن تعادل و توازن وجود داشته باشد.	تراز علمی	چشم انداز نظام علمی

کدهای نشانگر در جدول نیز مخفف موارد زیر است:

مقولات	مفاهیم	کدها
رسالت دانشگاه	تقویت بنیه علمی کشور، تقویت روحیه و نشاط انقلابی دانشجویان، تبادل علمی با دنیا، مرکز علم و آگاهی، مرکز تحرک و فعالیت، حساسیت در برابر پدیده‌های نامطلوب، توجه محوری به دانشجو	PD90,PG146,PE100 PS281- PS289- ph156 PC46, PC 47,PF135 pg143-pb28
چشم انداز دانشگاه	مرجعیت علمی، نواندیشی علمی	PB26-PB22- PJ158
اهداف دانشگاه	پرورش دانشجوی کارآمد و متعهد، دانشگاه اصولی، اعتلاطلب، رو به مردم، فعال و پرنشاط علمی، دانش‌آموختگان متعهد، متخلق و متدین، دانشگاه اسلامی	PC51,PJ175,PJ174 ,ps282,ps283,PT177 PB18-PS287-PW304 PD91-PC51-PB172 PE231
سیاست دانشگاه	جریان آرمان‌گرایی، جهاد علمی (جهت‌گیری شهدا)، رشد کیفی و کمی، جریان‌بخشی علم و تحقیق، ارزش‌گذاری معنوی، بهبود مستمر، شاگردمحوری	PB20,PB17- PA1 PS219- PD85- PB20 PA4, , PB15,PT223, PW229-PA358- PJ173 -PF135
راهبردهای دانشگاه	جنبش نرم‌افزاری، زنده کردن روح نوآوری، ایجاد احساس عزت نفس، مولد علم بودن، توجه به دانشجویان (فراهم کردن امکانات علمی)، مبارزه علمی با شبهات، اعزام دانشجویان به خارج از کشور، زنده کردن دین در دانشگاه‌ها، فارغ‌تر کردن اساتید، گزینش عناصر انقلابی، کرسی آزاداندیشی، تیم‌محوری، ارتقای اعضای هیئت علمی، آموزش عملی	PJ170-PA5, PD90 -PJ197-PJ171 PF112 -PS284-PL248 - PS286- PL274 PA368-PW226 ,PH269- PL277- D80

مقولات	مفاهیم	کدها
جنس محیط دانشگاه	شاداب و پرنشاط، محیط دینی و ارزش‌های اسلامی، محیط باصفا، خلوص و حقیقت‌جویی، محیط علم و تحقیق (علم در آن ارزش حقیقی باشد)، بالیدن شخصیت‌های علمی، جوشش استعدادها، محیط نوآوری، نوگرایی، نوگرایی	PG144-PG140-PS287- , PT224,PS287- PG142,PH157- PG141 PG141- PG140
بستر دانشگاه	آرمان‌گرایی، بیداری علمی، ایمان‌محوری و نیاز به تقوا، علم‌محوری، ارزش‌های اسلامی، روابط اسلامی، علم همراه با ایمان، معنویت و اخلاق	PE231 - PA2- PE231 PL275- pF124-pH157- PD262 Po340 - PT184 PT179- PE232
نقش اسناد	مدافع خلاقیت، نوآوری و ابتکار، تأثیر بنیادین در سطح کشور، اثرگذاری در روند تاریخی و مرزبندی فرهنگی یک ملت، ترغیب دانشجویان به تولید علم، فرماندهی، نقش اثرگذار در محیط دانشجویی	PF119- PE235 PE241- PC59 PA365- PF116
ویژگی اسناد	فعال، پرنشاط، مبتکر، پراگیزه، کوشا، علاقه‌مند، متعهد، پاکدامن، صبور و مؤمن، به‌روز بودن (وقت مطالعه داشتن)، روحیه جهاد و دلسوزی، عشق به اسلام، انقلاب و غرور ملی، دینی، آگاهی از جریان جهان، سیاست‌زده و سیاسی کار نباشد (دانستن ایرادی ندارد)	PE235-PC259-PE235- C49- PC254 PD88,PD89,PC45,P PF117- PF120- PF12

مقولات	مفاهیم	کدها
وظایف استاد	<p>هدایت متعلمان به دانایی و معرفت، جاری کردن چشمه استعدادها در افراد، شکل دهی هویت نسل جدید، پیشرفت علمی و پیگیری عقلانیت علمی در میدان معرفت دینی، پرورش افراد فرزانه، آگاه و کارآمد عاقل، عالم، خویشتن دار و نافذ، هدایت و حمایت نخبگان (نخبه پروری)، نوآوری نظری (ارائه یک نظریه نو)، هدفمند عمل کردن، پرورش انسان خوشبین، با امید و اهل کار جمعی، خدمات حین و پس از آموزش (برگزاری کارگاه‌های آموزشی، برگزاری اردوهای علمی، اهداء جوایز به نوآوری‌ها)، حضور اساتید در دانشگاه، رشد دانشجو (آگاهی بخشی)، دین محوری استاد، امیدبخشی به دانشجو، افزایش قدرت تحلیل دانشجو،</p>	<p>PC249- PF246- PE236- PG146 PF127- PF130 - PC256- PF245 PF246, PC256 PA186, PC43, PC41- PA188- PA186PD82 PD82-PC79 PT185- PJ160 PC256- PC63 PF122- PD89- PA363-PC45, PA366- PC63 PT225- PA367</p>
نقش دانشجو	<p>پیش‌برندگان و پایه‌های اصلی انقلاب، موتور حرکت جامعه، آینده‌سازی کشور، نقش سازندگی، ترسیم حرکت عمومی، پرسشگری، نقش افسری</p>	<p>PS 288- PB30 PW227- PW228 PD92- PA364</p>
ویژگی دانشجو	<p>تعهد و عمل اسلامی، ضد استکبار و ضد سلطه خارجی، متعمق، منظم، مسئول بودن نسبت به مسائل انقلاب، جستجوکننده آرمان‌های انقلاب، امیدواری، قدرت تحلیل سیاسی، هوشمندی، کمک به یکدیگر، تعامل دانشجو با محیط، درس خواندن از روی علاقه</p>	<p>PT180- PB29 PT180- PB29 PT181-PS228 PB19- PB29 PO341- PT218 PT180- PT183 PT180</p>

مقولات	مفاهیم	کدها
وظایف دانشجوی	پیشرفت علمی، پیگیری عقلانیت علمی، افزایش بصیرت، سهم بودن در مسائل جامعه، خودسازی علمی و عملی، نوآوری نظری (آوردن حرف نو به میدان اندیشه)، حفظ یکپارچگی، حفظ حرکت علمی، هدفمند عمل کردن، افزایش آگاهی نسبت به امروز، دیروز و فردا، درس خواندن خوب، تهذیب اخلاق، ورزش	PF127-PF130- PG146- PG146 PF127-PF130 PF246- PT82 PB11- PB31 PG339- PA3 PT185- PB13 PL219
دانشجویی جنس محیط	فضای خواستن، مطالبه کردن و داعیه داشتن، محیط شوق به علم، عدالت و آزادی، محیط نشاط علمی و سیاسی، محیط ایمان و عمق معرفت دینی، محیط روشن و دست یافتن به قلمروهای جدید از علم، تغییر و تحول سریع	PC33-PC32 PG263- PG264 PE265-PC37- PE265- PT224 PC34
راهبردهای نظام علمی	تعلیم و تربیت، وحدت حوزه و دانشگاه، جنبش نرم‌افزاری، اتخاذ راه‌های میانه، تعامل دانشگاه با حوزه‌های مختلف (صنعت و غیرصنعت)، هدایت و حمایت نخبگان	PE233-PP348 PT178- PG146 PF125-PC59 PA8-PF134 PF123- PD76 PF132- PA362 PE107- PE300- PE301-PD76
چشم‌انداز نظام علمی	عزت علمی، تراز علمی، رسیدن به قله‌های علم، رفاه و شرف، مادر علمی کشورهای اسلامی	PB21-PB16- PE212- PB193-PB27-PE145 PA6-PT221- PE100- PT222-PE96 -PB14 PE95- PH155,

مفولات	مفاهیم	کدها
چشم انداز نظام	جامعه متمدن اسلامی، عزت و هویت ملی اسلامی، تبعات عزت علمی: عزت اقتصادی، عزت سیاسی، عزت بین‌المللی	PK226-PH267- PD71-PH270- PC199-PF272- PT178 -PC200-
اهداف نظام علمی	مرجعیت علمی، صادرکننده علم به دنیا تا ۵۰ سال دیگر، اقتدار علمی، نزدیکی به مرزهای دانش	PB22- PH155- F111 PF126,PG153,PF273 PC307 PD63,PD64
سیاست نظام علمی	در همه شاخه‌های علم (مادی و معنوی) با تأکید بر علوم پایه مدیریت تحقیقات، استفاده از اساتید جوان و بانشاط در کنار حفظ اساتید قدیمی، جریان علم و تحقیق، پژوهش هدفمند، توازن درونی علم، دانش درون‌زا، تأکید بر نوآوری علمی، ایجاد رقابت، ترغیب جوانان به کارهای علمی و تحقیقی با تأکید بر هوشمندی، فضا سازی و ایجاد یک مطالبه عمومی، ایجاد فرهنگ محیط دانشگاهی مبتنی بر علم، ترغیب جوانان بر خودسازی مبتنی بر علم، عمل و ایمان، ایجاد خودباوری عزت ملی، انگیزش اهل علم	PF113-PE98-PE97- PD66-PA7-PA190- PC198- PT223- PD68- PD67- PC57 PF115- PC48- PC50 -PF130-PW230- PE97-PA358 PF113- PD73 PJ159-PD74 PG146-PJ164 PG147-PA190-

کدها	مفاهیم	مقولات
<p>P*381- P*380 PC60- PA6 PA355-PA356 - PC370-PD83- - PD84 -PF113 P*390 - PC370- PC371- PC372 PC372- P*385 P*386- P*387 P*388- P*389 P*391- P*392 P*393-PD86- P*394 -PD87 P*395- PB25 PC375-PB25 PC374- PC376 P*382- P*383 P*384- PC373 PC373- P*379 P*378</p>	<p>دستورالعمل برنامه‌ریزی‌های علمی آینده، تدوین نقشه پیشرفت کشور بر اساس مبانی اسلام (سه نوبت)، پیشرفت بر اساس الگوی اسلامی ایرانی، نگاه ویژه به تربیت و فضای دینی و فرهنگی در دانشگاه، احتراز از پیروی کورکورانه از الگوهای غربی، درباره چه چیزی می‌خواهیم تحقیق کنیم، کی می‌خواهیم فراگیریم، چگونه اجزا علمی پراکنده به هم متصل می‌شوند، بهره‌برداری از اجزاء، توازن دورنی علم، پویایی و زمان‌پذیری نقشه علمی کشور و لزوم تغییرات متناسب با زمان، مشخص کردن علم نافع و اندازه آن، تأکید بر علوم انسانی به عنوان علم مورد نیاز، مشخص کردن جایگاه علوم، تعیین مقدار و نوع و جنس دانشجو در مناطق گوناگون، شاخص‌های منابع (با تأکید بر منابع انسانی) مورد نیاز، کاربردی کردن تحقیقات و ثروت‌آفرینی علوم، رشد کمی و کیفی در دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، تعیین اولویت‌های آموزشی در نقشه علمی کشور، پدید آوردن رشته‌های نو و مورد نیاز، جذب نخبگان در بنیادهای علمی و پژوهشی، دادن مسئولیت‌های علمی به جوانان دانش‌آموخته، طرح‌ریزی رشد علمی، لحاظ کردن کل دوره آموزش به‌عنوان یک فرایند از آموزش ابتدایی تا بالاترین مقاطع علمی، تأکید بر خدمات حین و پس از آموزش (پارک‌های فناوری)، لوازم نقشه جامع علمی، ایجاد نظام مهندسی نقشه، تبدیل نقشه به صدها پروژه علمی، سپردن به پیمان‌کاران امین (دانشگاه و مراکز تحقیقاتی)، ایجاد شبکه نظارت بر پیشرفت و حسن اجرا، مشارکت نخبگان و فرزندان در تهیه نقشه به صورت عمیق، جامع و کامل، برنامه‌ریزی برای دانشگاه‌های کشور بر اساس نقشه علمی، واقع‌بینی در رسیدن به اهداف در بازه زمانی بیست‌ساله، مشارکت کلیه حوزه‌های اندیشه و آموزش و پرورش، مشارکت وزارتخانه‌های بهداشت، علوم، تحقیقات و فناوری و آموزش و پرورش</p>	<p>نقشه جامع علمی کشور</p>

کدها	مفاهیم	مقولات
PA8-PF134 PH269- PH269	اتخاذ راه‌های میانبر، کرسی نظریه‌پردازی، کرسی پاسخ به شبهات، کرسی سؤالات و نقد و مناظره	نرم افزاری پیش
PC377-PC61 PS299- PS285 PS280- PS278 PL280- PE294 PE296- PE297 PS300-P361 PW306 - PA359 PF114 - PW306 PW305-PJ411 PH412- PI413 PE299-PE300 PE301- PE302 PN407- PN408 PL409- PK410	تهیه نقشه جامعه علمی، طراحی سیاست‌های کلی فرهنگی، تهیه توأمان برنامه راهبردی و عملیاتی، توجه به مسائل فرهنگ عمومی کشور، ارائه راهکارهای عملیاتی جهت داشتن محیط دانشگاهی انقلابی، دینی توأم با آگاهی سیاسی و با روحیه با نشاط دانشجویی، اسلامی کردن دانشگاه‌ها، طراحی ضرورت نوجوانان مبتنی بر سند چشم‌انداز، طراحی سیاست‌های کلی و خرد سازمان‌های فرهنگی، عملیاتی کردن مصوبات شورا، تعامل با نخبگان، نوسازی نظام آموزشی، تبیین فرهنگ آموزشی، تحصیل قبل از دبستان تا دانشگاه، اسلامی کردن محتوای آموزشی در علوم انسانی، برخورد فرهنگی با مهاجرت نخبگان، پیگیری وظایف مغفول، تعیین شاخص‌های ارزیابی وضعیت فرهنگی، آموزشی و تحقیقاتی، پیگیری امر تحقیقات در کشور، شورای زنده و فعال، مرکز حساس، پرتحرک و پرتلاش، رصدکننده همیشگی مسائل فرهنگی، ضرورت کشور، لازم‌الاجرا بودن مصوبات، اهمیت حضور رؤسای سه قوه برای اجرای مصوبات، اولویت شورا بر سایر مراکز سیاست‌گذار در کارهای فرهنگی	شورای عالی انقلاب فرهنگی

کدها	مفاهیم	مقولات
PC330- PC333 ,PC331 - PC334 PN407- PC326 PC327- PC328 PC338- PC337	آینده‌نگری، مدیریت تحول و تغییر (آموزش، پژوهش، پذیرش و مجتوای آموزشی)، سیاست‌گذاری و طراحی برنامه راهبردی، ضرورت تشکیل شورای برنامه‌ریزی، جمع‌آوری اطلاعات برای سازمان‌دهی، تشکیل کرسی نظریه‌پردازی و آزاداندیشی، بدنه کارشناسی قوی، حضور اعضا	حوزه علمیه
PH343- PO347 PA187- PP348 PH344- PK345 PM346- PS350 PH322- PC260 PC312- PH324 PC381- PC312 PS352- PS351 PW353- PH320 ,PC36 PC309 PC307 - PC235 PC217- PC318 PE238- PS349 PE234- PH321 PC258- PE241 PE242- PE239 PC260	عدم ورود در مناقشات سیاسی و حزبی، دقت در انتخاب افراد و روش‌ها، هدایت و حمایت نخبگان (نخبه‌پروری)، اصلاح نگرش دانش‌آموزان، اهمیت دادن به بخش تربیتی در همه سطوح و فروع، جلوگیری از تزریق هیجانات سیاسی در محیط مدارس، اصلاح فرهنگ سهل‌اندیشی در مسائل علمی، تعیین اولویت علوم در کشور، برقرار کردن تعامل مناسب بین دو قشر معلم و دانش‌آموز، ترسیم خطوط مهم و روشن، تعلیم و تربیت نیروی کارآمد، تربیت معلم متعهد و انقلابی، تحول بنیادین، آینده‌سازی، خدمت‌گزاری اساسی و بنیادی جامعه، حساس‌ترین و مهم‌ترین موضوع انسانی کشور، نقش بنیادین برای سعادت مادی و اخروی، شکل‌دهی و قالب‌دهی نوجوانان، اثرگذاری بر خانواده‌ها، شکل‌دهنده فرهنگ عمومی جامعه، نقش جهادی، منشأ تحولات، تکریم و احیای حرمت معلم، تشکیل اتاق فکر حل مسائل، ارتقای سطح تحصیلی معلمان، تأمین معیشتی معلمان، سازمان‌دهی محیط‌های آموزشی درسی، کلاس‌ها و محتوای آن‌ها	وزارت آموزش و پرورش

مقولات	مفاهیم	کدها
علمی کشور بستر نظام	نقشه جامع علمی کشور، آزادی (فضای انتقادی سالم، و گفتگو آزاد)، ایجاد خودآگاهی جمعی	PA354-PB24- PH268- PC39 PJ169
وزارت علوم و تحقیقات	گزینش اعضا با سواد، کارآمد، مؤمن، انقلابی، شجاع، خوش فکر، اسلامی کردن محتوای آموزشی در علوم انسانی، سیاست گذاری و طراحی برنامه راهبردی، هدایت و حمایت نخبگان (نخبه پروری)	PA360- PH359 PO342- PA187

P: نشان دهنده نکات کلیدی و مخفف کلمه POINT است.

A, B, C, D, ... W: بیانگر سال‌های مختلف از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۸

۱ و ۲ و ۳ و...: بیانگر شماره نکته کلیدی است؛ برای مثال، «PM5» بیانگر نکته کلیدی شماره ۵ است که در بیانات مقام معظم رهبری در سال ۷۵ در دیدار با اقشار علمی استخراج گردیده است.

همچنین، در مجموع ۴۱۴ نکته کلیدی مشخص گردیده است که در قالب ۴۲ مفهوم انتزاعی تر (مقوله‌های فرعی) مفهوم‌سازی شدند. برخی از جداول مهم و کلیدی مقوله‌های فرعی به شرح زیر آمده است. سپس این مقوله‌ها نیز در ذیل ۱۱ مقوله اصلی قرار گرفته‌اند.

۶. کدگذاری محوری

بعد از اینکه مقولات فرعی در کدگذاری باز مشخص گردیدند، نوبت به کدگذاری محوری فرامی‌رسد. در این مرحله مقولات فرعی در ذیل مقوله محوری قرار می‌گیرند. در این پژوهش ۱۰ مقوله محوری از جمله ارکان نظام علمی شامل: سازمان‌های

سیاست‌گذار و ستادی مستقیم و سازمان‌های صنفی به همراه هریک از موجودیت‌های آن همچون دانشگاه، حوزه، استاد، معلم و دانشجو، چشم‌انداز نظام علمی و نظام اسلامی، راهبردهای نظام علمی، هدف نظام علمی، بسترهای نظام و سیاست‌های نظام مشخص شد که در یک سطح بالاتر روابط بین این مقوله‌های محوری به صورت مدل‌های مختلف زیر تبیین گردید.

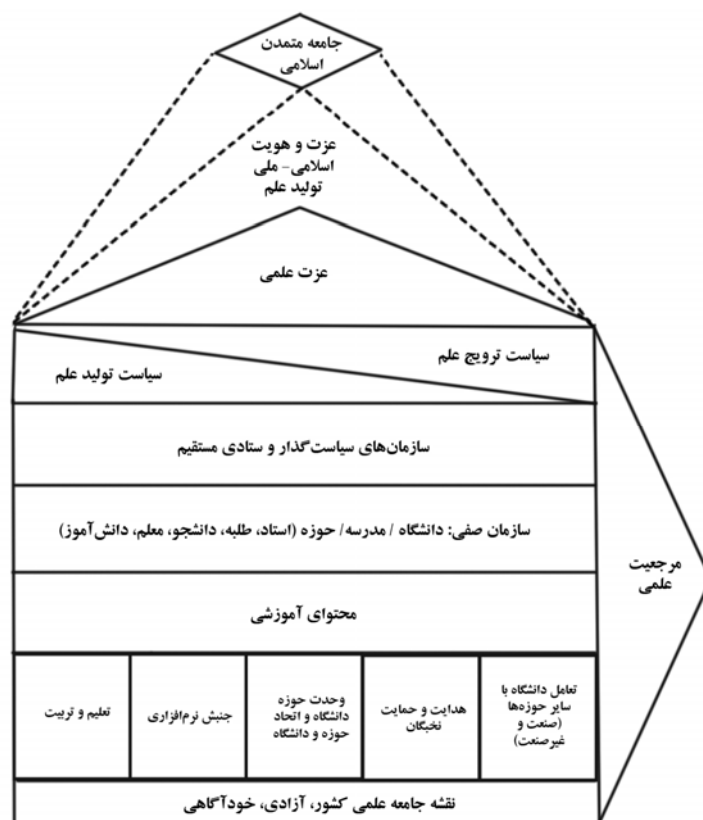
۶-۱. مدل زنجیره نظام علمی

ارتباطات و جایگاه مقولات محوری مذکور را از طریق یک نمودار مفهومی زنجیره‌ای (نمودار ۱) می‌توان ترسیم کرد.

مدل مفهومی زنجیره‌ای متشکل از بستر، راهبرد، ارکان، سیاست‌ها، هدف، چشم‌انداز نظام علمی و چشم‌انداز کشور است. نقشه جامع علمی کشور، آزادی اندیشه، فکر و بیان و خودآگاهی جمعی جزء بستر و مقدمات نظام علمی محسوب می‌شوند. محور افقی مدل فوق اشاره به هدف نظام دارد که در واقع همان مرجعیت علمی است. به عبارت دیگر، هدف نظام علمی این است که تا ۵۰ سال آینده (منتهی به سال ۱۴۳۵ هجری شمسی)، ایران به عنوان مرجع اول علمی دنیا در حوزه‌های دارای مزیت رقابتی بر اساس نقشه جامع علمی کشور شناخته شود و صادرکننده علوم باشد. سیاست‌های پیشرو این اهداف شامل سیاست‌های تولید علم و ترویج علم است. سیاست‌های تولید علم، سیاست‌هایی هستند که به دنبال گذار از مرزهای دانش هستند؛ مانند تحقیق و پژوهش هدفمند مبتنی بر نیازها و چالش‌های اولویت‌بندی‌شده کشور و غیره. اما سیاست‌های ترویج علم به دنبال ایجاد بستر و فضای باز علمی در کشور به سمت تولید علم است؛ مانند تکریم و حفظ کرامت اهل علم و نخبگان و غیره.

در محور عمودی نیز چشم‌انداز نظام علمی یا به عبارت دیگر، عزت علمی قرار دارد که باید در راستای چشم‌انداز نظام اسلامی (به‌ترتیب عزت و هویت اسلامی ملی و جامعه متمدن اسلامی) قرار داشته باشد. به عبارت دیگر، چشم‌انداز نظام علمی کشور رسیدن به عزت علمی از مسیر دستیابی به اقتدار علمی است. عزت علمی سبب می‌شود علم مورد نیاز کشور در همه عرصه‌های تولید و توزیع و کاربرد داشته، مرزهای دانش را در حوزه‌های دارای مزیت پشت سر گذرانده و کشور را به قله‌های فتح، رفاه

و شرف نزدیک نماید. بدین طریق، ملت به جایگاه والا و ارزشمندی در عرصه‌های جهانی نایل می‌آید. نظام علمی به دلیل اینکه موتور محرک سایر نظام‌هاست، می‌تواند کشور را از طریق عزت علمی به عزت اقتصادی و سیاسی رسانده و در نهایت، به سمت عزت و هویت ملی اسلامی در چارچوب برنامه کلان مهندسی فرهنگی کشور رهنمون نماید. این مسیر ما را به تشکیل جامعه متمدن اسلامی هدایت نموده، که در آن اسلام حیات‌بخش و نشاط‌آور، اسلام تحرک‌آفرین، اسلام شجاعت‌بخش حاکم بوده و جامعه‌ای عدالت‌محور، اخلاقی و علم‌محور را شکل می‌دهد.

نمودار ۱. مدل مفهومی زنجیره نظام علمی

همچنین نظام علمی دارای چهار رکن اصلی است؛ این ارکان عبارت‌اند از: الف. سازمان سیاست‌گذار؛ شورای عالی انقلاب فرهنگی، ب. سازمان‌های ستادی مستقیم؛

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و وزارت آموزش و پرورش، ج. سازمان‌های صنفی؛ حوزه، دانشگاه و مدرسه همراه با موجودیت‌های درون آن؛ استاد، معلم، طلبه، دانشجو، دانش‌آموز، د. محتوای آموزشی.

رکن اول نظام علمی شورای عالی انقلاب فرهنگی است که وظیفه مهندسی فرهنگی را بر عهده دارد. بر این اساس، شورا در حوزه علمی (به‌عنوان زیر نظام حوزه فرهنگ)، سیاست‌گذاری علمی کشور در قالب تهیه نقشه جامع علمی کشور را به‌عنوان وظیفه محوری بر عهده دارد. نقشه جامع علمی، توازن درونی علوم در نظام علمی را تعریف و تنظیم نموده، و مبنای تصمیمات آتی این حوزه به شمار می‌آید.

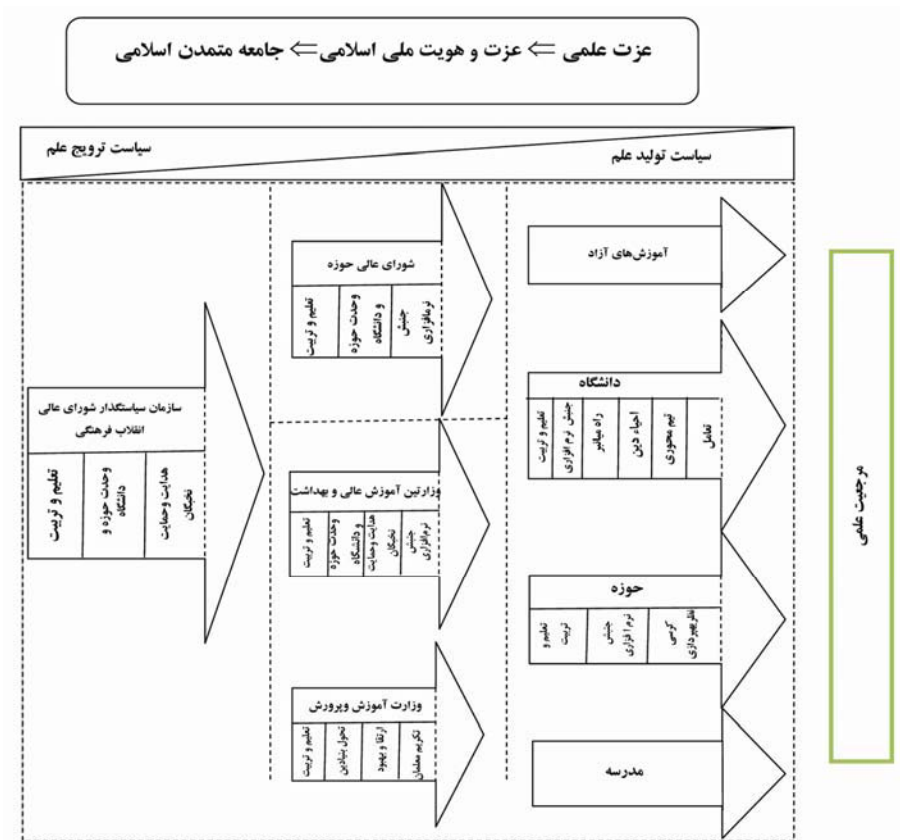
رکن دوم نظام علمی، سازمان‌های ستادی مستقیم شامل وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری، آموزش و پرورش، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و شورای مدیریت حوزه است. وزارت آموزش و پرورش به‌عنوان حساس‌ترین و مهم‌ترین بخش اداره کشور، ضروری است با پویاترین شکل ممکن به‌عنوان یک سازمان مولد و زایا اداره شود. این سازمان شکل‌دهنده فرهنگ عمومی جامعه است و در روند تاریخی و خردمندی فرهنگی، نقش بنیادین در سعادت دنیوی و اخروی افراد و جامعه ایفا می‌کند. دو محور تعلیم و تربیت، قوای اساسی این سازمان هستند که باید با اصول مکتبی و دینی در قالب کارگاهی دوازده‌ساله نقش‌آفرینی نمایند. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌عنوان سیاست‌گذار مستقیم دانشگاه‌ها، پشتیبان فکری و اجرایی جامعه برای تکمیل زنجیره متصل تعلیم و تربیت نیروهای آینده مملکت به شمار می‌آیند. شورای مدیریت حوزه نیز نقش ساماندهی، اداره‌کننده و تنظیم‌کننده امور جاری حوزه‌های علمیه را بر اساس سیاست‌های مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی حوزه بر عهده دارد.

رکن سوم نظام علمی، سازمان‌های صنفی شامل دانشگاه، حوزه، مدرسه و موجودیت‌های هریک است. مدرسه به‌عنوان نقطه آغاز در رشد و تربیت فکری و علمی آینده سازان کشور در جهت تربیت و پرورش نیروی متعهد و کارآمد به لحاظ اخلاقی، فکری و رفتاری محسوب می‌شود. تعریف پویای نظام تربیتی و آموزشی مدارس بر مبنای فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی به‌عنوان مبنایی‌ترین محور چشم‌انداز مدرسه شناخته شده و معلم و دانش‌آموز و محیط مدرسه خود را بر مدار آن تعریف می‌کنند. دانشگاه به‌عنوان مرکز علم و آگاهی و تحرک و فعالیت از طریق عملیاتی کردن جنبش نرم‌افزاری با اتخاذ راه‌های میانبر، مرجعیت علمی از طریق نواندیشی علمی را

به عنوان چشم انداز خود شناخته و استاد و دانشجو و محیط دانشگاه را با جریان آرمان گرایی و جهاد علمی در این مسیر پیش می برد. همچنین حوزه های علمیه نیز در این مسیر به اشاعه و گسترش دین مبین اسلام و پرورش نیروهای کارآمد به منظور هدایت آحاد جامعه به سمت علم و معرفت عمل می پردازد.

رکن چهارم نظام علمی، محتوای آموزشی شامل کلیه نظریات، ادبیات و اطلاعاتی است که در خصوص یک علم از طریق کتب درسی، جزوات، مقالات، پایگاه های اطلاعاتی و اطلاع رسانی انتقال پذیر بوده و به عنوان محور تبادل آموزش بین استاد و معلم از یک طرف و دانشجو، طلبه و دانش آموز از طرف دیگر به شمار می آید. لازمه بهره وری بیشتر و ارتقای اثربخشی آموزش در مسیر اهداف و چشم انداز نظام علمی، انطباق محتوا با شرایط و مقتضیات بومی و دینی است. بدیهی است استفاده از پیش فرض های غیرمنطبق با حوزه بومی و دینی، سبب عدم انتقال صحیح محتوا یا انتقال ناکارآمد و غیرمفید خواهد بود که بیشتر به جای تسهیل وصول به اهداف نظام علمی، مانع پیشروی علمی و بعضاً از کار افتادن موتور محرکه پیشرفت خواهد شد. مسلم است که هر چهار رکن نظام در تعامل هدفمند با هم، موجبات رشد و تعالی و دستیابی به اهداف را فراهم می نماید و ناهمخوانی حتی یکی از ارکان نظام عامل انحراف، کندی یا ابتر شدن برآیند اثرگذاری ارکان را سبب می گردد.

به منظور رسیدن به هدف و چشم انداز نظام، ارکان نظام باید راهبردهایی را اتخاذ نمایند که سرعت رسیدن به آنها را افزایش دهد. این راهبردها که به ترتیب اهمیت از چپ به راست در نمودار شماره ۱ نشان داده شده است، عبارت اند از: تعلیم و تربیت، جنبش نرم افزاری و اتخاذ راه های میانبر، وحدت حوزه و دانشگاه، هدایت و حمایت نخبگان و در نهایت، تعامل دانشگاه با حوزه های مختلف (صنعت و غیرصنعت). البته می توان این زنجیره را برای تبیین بیشتر به طور دقیق تری ترسیم کرد، به طوری که توالی و تقدم و تأخر ارکان نظام و همچنین راهبردهای هریک نیز مشخص گردد. این ترسیم در نمودار زیر نشان داده شده است.

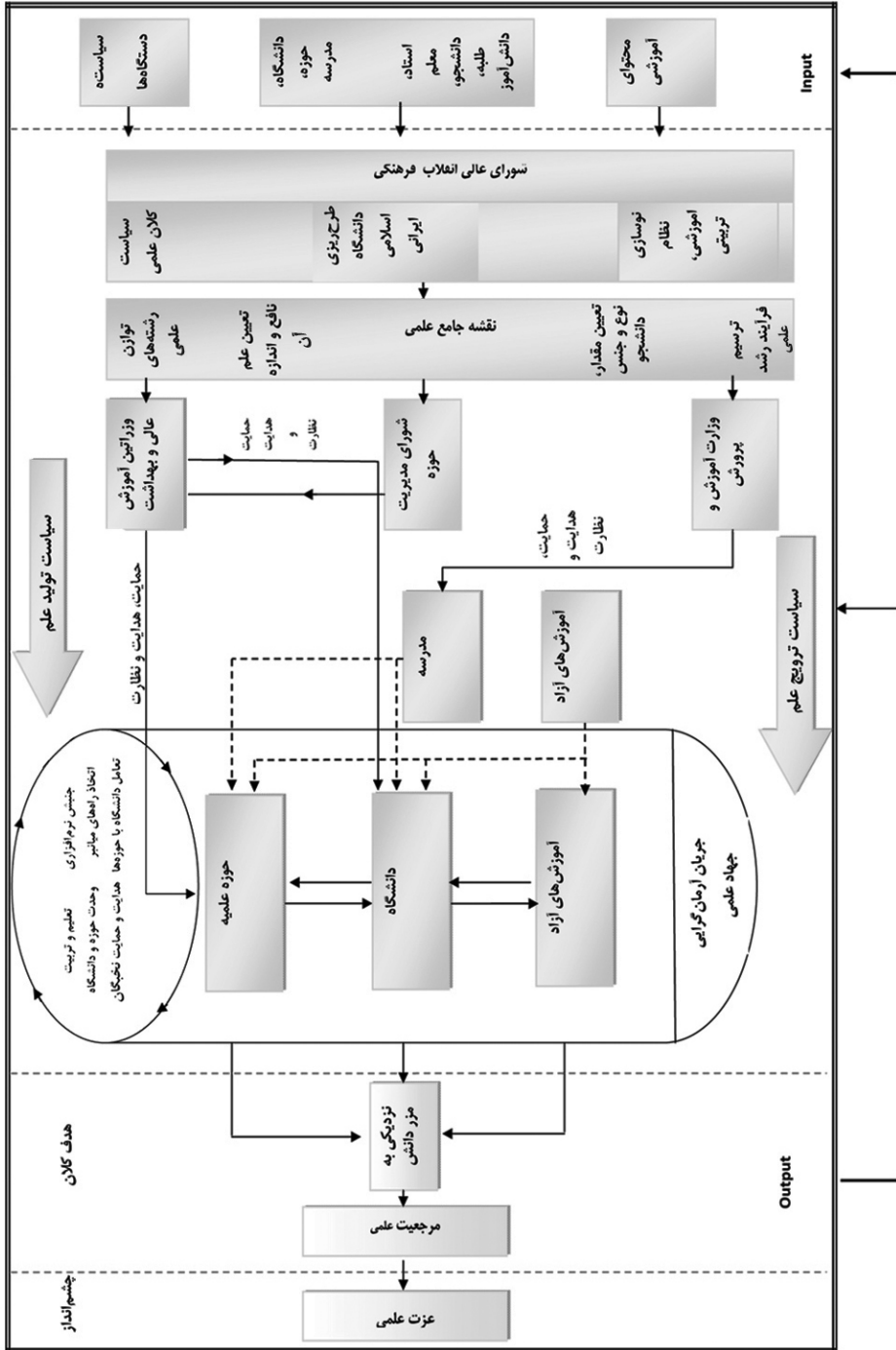
نمودار ۲. مدل مفهومی زنجیره نظام علمی

۲-۶. نظام علمی مبتنی بر رویکرد سیستمی

نگاه دیگر به نظام علمی می‌تواند بر اساس رویکرد سیستمی^۷ تشریح گردد که نظام علمی جمهوری اسلامی ایران، دارای ورودی‌ها، پردازش و خروجی‌هایی است (نمودار شماره ۳). ورودی نظام علمی مواردی همچون سیاست‌ها، محتوای آموزشی، سازمان‌های صنفی نظام علمی به همراه موجودیت‌های هریک همچون دانشگاه، حوزه، مدرسه، طلبه، دانشجو و دانش‌آموز است. هریک از این موجودیت‌ها و سازمان‌ها دارای نقش‌های محوری هستند که تبیین درست، ویژگی‌های آن‌ها، راه میانبری جهت وصول به هدف و چشم‌انداز نظام به حساب می‌آید.

شورای عالی انقلاب فرهنگی، در نقش سیاست‌گذار محوری نظام علمی، در درون خود شورای عالی برنامه‌ریزی حوزه را به‌عنوان پشتیبان فکری و علمی برای مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی حوزه‌های علمی دربردارد. شورای عالی انقلاب فرهنگی باید به تهیه نقشه جامع علمی کشور به‌عنوان اولویت نخست وظایف خود بپردازد. نقشه جامعه علمی کشور نقطه آغازین حرکت علمی در کشور به حساب می‌آید که بدون تمسک به آن، هرگونه حرکتی بی‌هدف، بی‌جهت، بدون توقع نتیجه مورد انتظار و ابتر خواهد بود. درون این نقشه - که خروجی اصلی شورای عالی انقلاب فرهنگی است - نقش، جایگاه، وزن و سهم هریک از ورودی‌های نظام، سازمان‌های ستادی مستقیم شامل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت آموزش و پرورش و شورای مدیریت حوزه در رسیدن به اهداف به‌درستی تبیین و مشخص می‌گردد. همچنین توازن علمی رشته‌ها و ترسیم فرآیند رشد علمی به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی نقشه مورد تبیین قرار می‌گیرد.

هریک از سازمان‌های ستادی مستقیم نیز وظیفه محوری حمایت، هدایت و نظارت را نسبت به سازمان‌های صنفی شامل دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمی و مدارس بر عهده دارند. دانش‌آموختگان کارآمد و متعهد این سازمان‌ها ما را به هدف و چشم‌انداز نظام نزدیک می‌کنند. در کنار آموزش رسمی، برخی نخبگان با جهد و پشتکار از طریق آموزش‌های آزاد در طریق مرجعیت قرار می‌گیرند. همچنین سازمان‌های صنفی مذکور، جریان آرمان‌گرایی و جهاد علمی را به‌عنوان سیاست خود دنبال کرده و در این مسیر راهبردهای مختلفی همچون؛ تعلیم و تربیت، جنبش نرم‌افزاری با اتخاذ راه‌های میانبر، وحدت حوزه و دانشگاه، هدایت و حمایت نخبگان و تعامل دانشگاه با سایر حوزه‌های صنعتی و غیرصنعتی کشور را اتخاذ می‌نمایند که به‌طور مستمر در هر موقعیت مورد استفاده و بازنگری قرار می‌گیرد. جهت وصول به مرجعیت علمی به‌عنوان هدف غایی نظام علمی، ارکان نظام در مرحله آغازین، در ابتدا خود را به مرزهای دانش نزدیک می‌نمایند و سپس با تداوم، تلاش، آرمانخواهی و جهاد به شکستن و تعریف مرزهای دانش نائل می‌آیند؛ و در نهایت، از طریق اقتدار علمی به سمت عزت علمی به‌عنوان افق روشن نظام علمی حرکت می‌کنند. جهت اطمینان از ترسیم نقشه، حرکت علمی دائماً مورد بازنگری و بازخورد قرار می‌گیرد.

شکل ۳. رویکرد سیستمی نظام علمی

جمع بندی

از نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) «علم از جمله مقوله‌هایی است که در رشد و تعالی انسان و جامعه حایز تأثیر بی‌بدیلی است و دارای شرافت ذاتی است. دین مبین اسلام نیز توصیه‌های زیادی در حوزه علم‌آموزی، تعلیم و زندگی عالمانه ارائه می‌کند، و علم‌آموزی را موجب استحکام پایه‌های دینی و حافظ دین می‌داند که سبب می‌شود فرد عالم از هرگونه لغزشی محفوظ بماند. همچنین تحصیل علم چنان اهمیت دارد که برای حفظ هویت، موجودیت، اسلامیت و استقلال کشور همراه با تضمین آینده مطلوب و منتظر، علم‌محوری و علم‌آموزی بهترین راهکار است و موتور محرکه پیشرفت در تمام زمینه‌هاست. تحصیل علم سبب ایجاد قدرت و اقتدار یک ملت در مقابل سایر ملت‌ها می‌شود؛ و این اقتدار به دلیل رشد، توسعه و پیشرفتی است که در کشور ایجاد می‌شود؛ به طوری که پایه‌های فناوری‌های پیشرفته و رشد مادی مرتبط با مسائل زندگی گسترش پیدا کرده و موجب رفاه بیشتر آحاد مردم کشور می‌شود». بدین منظور مقوله علم همانند هر مقوله‌ای دیگر در یک کشور در قالب یک نظام، قابل بررسی و تحلیل است. لذا این نظام، در تعامل با سایر نظام‌ها قرار داشته و زیرمجموعه کلان نظام فرهنگی محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، رشد و پیشرفت در نظام علمی کشور موجبات رشد و توسعه سایر نظام‌ها از جمله نظام اقتصادی و نظام سیاسی را ایجاد خواهد کرد.

همچنین، پویایی نظام علمی ناشی از پویایی اجزای آن است. اجزای نظام علمی در نگاه مقام رهبری (مدظله العالی) از طریق مدل‌های مختلفی قابل توصیف و تبیین است. در یک مدل زنجیره‌ای این اجزاء شامل چشم‌انداز (چشم‌انداز کشور و نظام علمی)، هدف، سیاست‌ها، ارکان نظام، راهبردها و زیرساخت‌های آن است و در مدل سیستمی از نگاه ورودی‌ها، پردازش و خروجی‌های آن قابل بررسی است، به طوری که ورودی نظام علمی شامل مواردی همچون سیاست‌ها، محتوای آموزشی، سازمان‌های صنفی نظام علمی به همراه موجودیت‌های هریک همچون دانشگاه، حوزه، مدرسه، طلبه، دانشجو و دانش‌آموز است. در قسمت پردازش نحوه تعامل سازمان‌های کلان همچون شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت آموزش و پرورش و دو وزارت آموزش عالی و بهداشت و شورای مدیریت حوزه را به همراه سازمان‌های صنفی هریک همچون

مدرسه، دانشگاه و حوزه علمیه را نشان می‌دهد. تعاملات این‌ها باید به سمت هدف و چشم‌انداز نظام که به ترتیب مرجعیت علمی و عزت علمی است، حرکت نمایند.

یادداشت‌ها

1. open coding
2. axial coding
3. selective coding
4. research orientation
5. paradigm
6. research approach
7. systematic approach

کتابنامه

قرآن کریم.

نهج‌البلاغه، ترجمه مرحوم محمد دشتی، کلمات قصار، شماره ۱۰۳.

ابن ابی‌جمهور احسانی، *عوالی اللالی*، جلد ۴.

الوانی، سید مهدی؛ دانایی‌فرد، حسن و آذر، عادل (۱۳۸۶)، *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت*، رویکردی جامع، تهران: انتشارات صفار.

استراوس، آنسلم؛ کوربین، جولیت (۱۳۸۷)، *اصول روش تحقیق کیفی نظریه‌مبنایی رویه‌ها و شیوه‌ها*، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

رودی، کمیل (۱۳۸۷)، «طراحی مدل دانشکده مرجع علمی؛ مطالعه موردی دانشکده معارف اسلامی و مدیریت»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق(ع).

رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۱)، *موانع رشد علمی در ایران و راه‌های آن*، تهران: شرکت سهامی انتشار.

سوزنچی، حسین (۱۳۸۷)، «ارزش و علم؛ درآمدی بر علوم انسانی اسلامی»، *مجموعه مقالات ارزش و دانش مقدمه‌ای بر دانشگاه اسلامی*، تهران: دانشگاه امام صادق(ع) و پژوهشگاه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم تحقیقات و فناوری.

غلامی، رضا (۱۳۸۴)، *جنبش تولید علم و نظریه‌پردازی*، تهران: مرکز مطالعات و انتشارات آفتاب توسعه.

قدسی، مهدیه (۱۳۸۵)، «مرجعیت علمی و نقش پژوهش در تولید و توسعه علمی»، *مجموعه مقالات همایش به‌سوی مرجعیت علمی*، دانشگاه امام صادق(ع).

کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق (۱۳۶۵)، *اصول کافی*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
 معینی، فائز (۱۳۸۷)، *دانشگاه تمدن ساز اسلامی - ایرانی در آینه آرا و اندیشه های امام و رهبری*،
 تهران: دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی وزارت علوم تحقیقات و فناوری.
 محمد آمدی، عبدالواحد (۱۳۸۴)، *غرر الحکم و درر الکلم: مجموعه من کلمات و حکم الامام*
 علی(ع)، تهران: دارالکتب اسلامی.

محمدی ری شهری، محمد (۱۳۷۹)، *میزان الحکمه*، قم: دارالحدیث.
 وزیری، (۱۳۸۷)، «بررسی عوامل مؤثر بر تحقق اهداف از منظر یادگیری و نوآوری در صنایع
 دفاعی»، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق(ع).
 مهدوی، اصغرآقا (۱۳۸۷)، «ارزش و آموزش؛ مقدمه ای بر مبانی و روش های آموزش از منظر
 اسلام»، مجموعه مقالات ارزش و دانش مقدمه ای بر دانشگاه اسلامی، تهران: دانشگاه امام
 صادق(ع) و پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

بیانات

بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حرم مطهر
 رضوی، ۸۶/۱/۱.

بیانات مقام معظم رهبری در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، ۸۷/۱/۱.

بیانات مقام معظم رهبری در بازدید از پژوهشکده رویان، ۸۶/۴/۲۵.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار از دانشگاه صنعتی شریف، ۷۸/۹/۱.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید دانشگاه، ۸۸/۶/۸.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید دانشگاه، ۸۴/۷/۲۱.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید دانشگاه شهید بهشتی، ۸۲/۲/۲۲.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید و دانشجویان در دانشگاه علم و صنعت، ۸۷/۹/۲۴.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید و دانشجویان دانشگاه های استان سمنان، ۸۵/۸/۱۸.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید و دانشجویان قزوین، ۸۲/۹/۲۶.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید و رؤسای دانشگاه ها، ۸۶/۷/۹.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با استادان دانشگاه های استان خراسان در دانشگاه فردوسی
 مشهد، ۸۶/۲/۲۵.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با استادان و دانشجویان کردستان، ۸۸/۲/۲۷.

- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۶۸/۹/۲۱.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اقشار مختلف مردم در روز نیمه شعبان، ۸۷/۵/۲۷.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان، ۸۶/۲/۱۹.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با برگزیدگان استان کردستان، ۸۸/۲/۲۴.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان، ۸۷/۷/۷.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اساتید دانشگاه‌های استان کرمان، ۸۴/۹/۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان و نخبگان سراسر کشور، ۸۴/۷/۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان نخبه، برتران کنکور و فعالان تشکل‌های سیاسی فرهنگی دانشگاه‌ها، ۸۶/۷/۱۷.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان نمونه و ممتاز دانشگاه‌ها، ۸۱/۹/۷.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رئیس جمهور و اعضای هیئت دولت، ۸۵/۶/۶.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با روحانیون و طلاب تشیع و تسنن کردستان، ۸۸/۲/۲۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمع کثیری از طلاب حوزه‌های علمیه و دانشجویان دانشگاه‌ها، به مناسبت روز وحدت حوزه و دانشگاه، ۶۹/۹/۲۸.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از دانش‌آموزان در آستانه سالروز سیزده آبان، ۸۷/۸/۸.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از نخبگان حوزه علمیه قم، ۷۴/۹/۱۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با جوانان، اساتید، معلمان و دانشجویان دانشگاه‌های استان همدان، ۸۳/۴/۱۷.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با خانواده‌های شهدا و ایثارگران کردستان، ۸۸/۲/۲۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با رؤسای دانشگاه‌ها، مؤسسات آموزش عالی و مراکز تحقیقاتی، ۸۵/۵/۲۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با فرهنگیان و معلمان استان کرمان، ۸۴/۸/۱۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران نظام به مناسبت عید سعید فطر، ۸۵/۸/۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروه کثیری از جوانان استان اردبیل، ۷۹/۵/۵.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروهی از فرزندان شاهد؛ فارغ‌التحصیلان مقاطع مختلف دانشگاهی، ۷۰/۱۰/۸.

- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان نظام و قشرهای مختلف مردم در سالروز مبعث پیامبر اکرم (ص)، ۸۶/۵/۲۰.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با معلمان، ۸۶/۲/۱۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با معلمان و کارگران، ۸۳/۲/۱۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نخبگان استان کرمان، ۸۴/۲/۱۴.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نخبگان جوان، ۸۵/۶/۲۵.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با نخبگان و دانشجویان، ۸۳/۷/۵.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با وزیر علوم و رؤسای دانشگاه‌ها، ۸۳/۱۰/۱۷.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با هزاران نفر از اعضای بسیج دانشجویی دانشگاه‌های سراسر کشور، ۸۶/۲/۳۱.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت فرهنگ و آموزش عالی و رؤسای دانشگاه‌های سراسر کشور، ۶۹/۵/۲۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در دیدار از شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۸۴/۱۰/۱۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در جلسه پرسش و پاسخ دانشگاه تهران، ۷۷/۲/۲۲.
- بیانات مقام معظم رهبری در جمع تعدادی از خانواده‌های شهداء، ۸۸/۳/۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در جمع دانشجویان و اساتید دانشگاه صنعتی امیر کبیر، ۷۹/۱۲/۹.
- بیانات مقام معظم رهبری در جمع زائران و مجاوران حضرت امام (رضاع)، ۸۸/۱/۱.
- بیانات رهبر معظم رهبری در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۸۴/۵/۲۸.
- بیانات مقام معظم رهبری در سومین کنفرانس بین‌المللی قدس و حمایت از حقوق مردم فلسطین، ۸۵/۱/۲۵.
- بیانات مقام معظم رهبری در صحن جامع رضوی، ۸۵/۱/۱.
- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم دانش‌آموختگی دانشگاه امام حسین (ع)، ۸۸/۱/۲۶.
- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم فارغ‌التحصیلی دانشجویان دانشگاه افسری و اعطای سردوشی به دانشجویان جدید، ۷۳/۷/۱۳.
- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم فارغ‌التحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم انتظامی، ۷۲/۴/۲۶.
- بیانات مقام معظم رهبری در مراسم فارغ‌التحصیلی دانشجویان دانشگاه نیروی هوایی، ۷۳/۳/۱.